

HARF DEVRİMİNİN 85. YIL DÖNÜMÜ KUTLU OLSUN

Mehmet Ayhan

Em. İlköğretim Müfettişi

mehmetayhan@windowslive.com

0536 35888 68

Yazı insanlığın belleğidir. Söz uçar yazı kalır... (AS: *Verba volent, scripta manent*)

En silik yazı, en güçlü bellekten daha geçerlidir.

Kültürün yaratılması kazanılması yaşatılması belgelenmesi ve geleceğe aktarılması büyük oranda yazı ile oluşmaktadır. Çağdaş değerlerin oluşması, aydınlanma, hak hukuk bilim sanat sosyal gelişim vb. konularda yazının rolü yadsınamaz. O halde yazının bulunuşu, medeniyetin gelişmesinde önemli bir kilometre taşıdır.

Yazı, tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda ve zamanlarda değişimler ve gelişmeler göstermiştir:

Resimler, işaretler resim yazıları (Hiyeroglif) simgeler harfler vb.

Köktürkler MS 4. yy'da çeşitli yazı şekillerini kullanmışlardır. Bunlar daha çok taş üzerine kazınan dikey şekillerdir ve Hitit Likya Latin kökenli olduğu da söylenir. (Demek ki Latin harflerinin Türkçe aksanına uygunluğu tarihimizde görülüyor) Orhun kitabeleri 1989'da çözülebilmştir. Türkler MS 9.yy.da İslamı kabul edip Arap yazısı kullanmaya başlamışlardır. Daha sonraları Osmanlı Devletinin Mısır'a egemen oluşuyla Halifelik de padişahın kişiliğinde yer bulmuş bir İslam imparatorluğu haline dönüşmüştür. Geçen yy. başlarında Arapça Farsça almış yürümüş, Türkçe sözcükler horlanmış %38'lerde kalmış, Arap - Fars dili sözcükleri ise % 58'lere yükselmştir.

Yazı Devrimi Gerekçeleri

1927'de 13 milyon olan nüfusun %5'i okuryazardı. Halk kitlesi hele kadınlar neredeyse tümünden cahildi. Gazetelerin baskı sayısı (tirajı) 30 bini, tüm kitaplıklardaki kitap sayısı 70 bini geçmiyordu. Çağdaş uygarlık için harf önemli idi. Yüzyıllardır Arap alfabesinin kıskacında kalan halkımızın aydınlanması için okumanın şifresi alfabenin kolaylaştırılması gerekiyordu. Osmanlıda Cumhuriyetimizin ilk yıllarına dek Arap abecesi (alfabesi) kullanılıyordu. Bu abecedeki harfler Arap aksanına uygundu. Ancak, öbür ulusların özellikle Türkçe aksanını zorluyordu.

Arap abecesi ile okuma yazma zordu. Öğrenilmesi yıllar alıyordu. Okurken yanlışlıklara yol açabiliyordu. Aynı harflerle yazılmış sözcük, örneğin **Kürk** ya da **Kürek** diye okunabiliyordu. Hele yazması ayrı bir sorundu. Harfler, sözcüklerin başında ortasında sonunda ayrı şekiller alıyordu. Tüm bu güçlükler bir yana, Arap kültürü ve Kuran yazısı olan bu harfler ilahi bir anlamla algılanıyor, çağdaş kültürü ve yapılanmayı engeller nitelikte görülüyordu.

Bu gerekçelerle Harf Devrimi çabaları 9 Ağustos 1928'de Gülhane Parkındaki çalışmalarla hız kazanır. Türklerin kurduğu Osmanlı Devletinde, Türk'ün dışlandığı bir imparatorluk haline gelmesi **Mustafa Kemal Paşa'yı** rahatsız etmiştir. Arap kültürü ve Arapçanın etkisi altında olan ve sadece Asker, Din adamı, Yönetici

sınıfın okuryazar olduğu ve bunların konuştuğu Osmanlıca ile halkın konuştuğu Türkçe arasındaki farkı, ayrılığı, aykırılığı görmüş, halkını aydınlatmayı görev bilmişti. Anadolu Devrimi yapılmış, yeni bir ulus devlet, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştu. Bağımsızlık öncelikli ilkesiydi. Nasıl ki **Misakı Milli** ile yurt toprağının sınırları çizilmişti, dilinde kültüründe sosyal alanda da devrimsel yöndeki atılım ve gelişmeyi engelleyici unsurlara set çekmek bir sınır koymak gerekiyordu. Kültürünü ve aydınlanma atılımlarını yabancı unsurlardan koruma sınırıydı bu. Türkçemiz ve aydınlanma ulus bütünlüğümüz için gerekiyordu. Okuma yazma sıradan her insanın gösterebileceği basit bir beceri işiydi. Ne ki, Arap harfleri bunun öğrenilmesini zorlaştırıyor zaman alıyordu. Bunun için zor olanı, zorlananı kaldırmak ve yerine halkın anlayacağı ses sembollerini koymak gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa tüm bunları görmüş yol haritasını çok önceden çizmişti. Sorunlar sabırla ve zamanı geldikçe sırasıyla çözülecekti.

Yunanların ve Romalıların anlatılarına göre harf yazısının kökeni Fenike'ye dayanır. En eski sesçil yazı örneği MOAB Kralı MESA'nın (İÖ 900) yazıtıdır. Burada 22 göstergeden oluşan bir alfabe kullanılmıştır. Bu ses işaretleri günümüze dek kullanılarak taşınmıştır. Bu işaretler Mısır'daki Hiyeroglif (AS: Resim yazısı) simgelerinin anlamıyla örtüşür. Gösterge sıralaması rastgele değildir.

Arap alfabesinin kaldırılmasına karşı tutumlar vardı.

"1928'den başlayarak kütüphaneler tuğla yığımına dönecek..." deniyordu.

Osmanlıların ilk dönemlerinde Selçuklu geleneğinin devamı olarak kütüphaneler cami, türbe, tekke gibi yerlerde ya da imarethanelerde kuruluyordu. Bu kütüphanelerde bulunan kitapların büyük çoğunluğu dinsel kitaplardı.

1925'te hazırlanan bir rapora göre: 64 il merkezinden 45'inde ve 395 ilçeden 366'sında genel kütüphane yoktu. Bütün Anadolu'daki kitaplıklarda bulunan kitap sayısı 60-70 bin dolayındadır. (Axis 2000, Büyük Ansiklopedi, Milliyet/Hachette)

2012 yılında, bizler için, Arap, Çin, Japon, Kiril alfabeleriyle yazılmış olan hiçbir değerli eser tuğla yığını değildir. Bu dilleri bilenler bu kitapları dilimize çevirip yayınlatırlar bizler de okuruz. Harf Devrimi yüzünden tuğlaya dönüşmüş 10 tane bilimsel kitap adı veremezler.

Üniversitedeki öğretim üyeleri de eski ulema sınıfının başkaldırması gibi " Latin harfleri kabul edilirse protesto için bir satır bile yazmayacaklarını, kalemlerini kıracaklarını" bildirmekten geri kalmazlar. (Mustafa Kemal Paşa'nın büyüklüğü; kimlerle savaşıyor !...)

"Bir günde gelen cahillik" deniyordu. Halbuki Batılı bir gazeteci Mustafa Kemal Paşa'yı, "Bir ulusun alfabesini değiştirmiş olmakla kutladığında, Mustafa Kemal Paşa, "Ben yalnızca birkaç yüz binin alfabesini değiştirdim..." demiştir. Çünkü okuryazar sayısı -Arap alfabesini kullanabilenler- o kadardı.

Yazı devrimi ve sonrası kıyaslandığında:

1923'te ülkedeki okur-yazar oranı %10.6, öğrenci sayısı 350.000 dolayında iken, 1938'de okur-yazar oranı %22.4'e, öğrenci sayısı ise 1.110.000'e çıkmıştır.

- 1923'te, tüm ilkokulların sayısı 4.894, öğrenci sayısı 341.941, öğretmen sayısı 10.238 iken, 1932 yılında okul sayısı 6.788'e, öğrenci sayısı 567.361'e, öğretmen sayısı 15.064'e yükselmiştir. 1938 yılında ise okul sayısı 7.862'ye, öğrenci sayısı 813.636'ya, öğretmen sayısı ise 17.120'ye ulaşmıştır.

Orta, lise ve yükseköğretimde durum ilkokullardan daha beterd.

Karşıt görüşler halktan değil, beklenmedik şekilde aydınlardan etkili çevrelerden geliyordu:

2 Mart 1923'te İzmir İktisat Kongresinde delegelerin "Latin harflerinin Kabulü" önergesi Başkan Kazım Karabekir tarafından reddediliyor. İsmet Paşa, Kazım Karabekir vd. hepsi savaşta ve savaş sonrası özel nitelikleri olan değerlerdir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın sağduyulu ileri görüşlülüğü, vizyonu, kararlılığı,

azmi, cesareti ve liderliğindeki üstün vasfına hiçbiri sahip değil.

1924'te TBMM'de harflerin değiştirilmesi tartışmaları yapılmıştı. Ama iklim uygun değildi. Karşıtlık büyüktü. Şükrü Saraçoğlu 24 Şubat 1924 günü Millet Meclisi kürsüsünden, "Hacı hoca, amir memurumuzun gayretlerine rağmen, yıllarca asırlarca yapılan bunca fedakarlığa rağmen, halkımızın ancak %2si veya 3'ü okumuştur. Efendiler bunun yegane kabahati harflerdir. Kültür Bakanı bu konuda ne düşünüyor?" diye sorar ve kürsüden indiğinde saldırı ve sataşmayla karşılaşır. Gazeteciler düşünce adamları da bu konuda ikiye ayrılırlar. Mustafa Kemal Paşa Harf İnkılabı için henüz iklimin uygun olmadığını görür. O yıllarda Şeyh Sait İsyanı (1925), Mustafa Kemal Paşaya suikast girişimi (1926) olayları vb. "Büyük adamlar tarih yapmaz, tarih yazar" sözüne uyarçasına 1927'de Büyük Nutkun hazırlanması okunması vb. nedenlerle Harf Devrimi konusu ertelenir. Kimileri Latin hurufatını muzır görürken, Mustafa Kemal Paşanın silah arkadaşlarından biri de "Ömrün ile kaimdir" demiştir. Yahya Kemal'e kitaplığını göstererek "Bunlar güzel ama halkımıza okutmak öğretmek güç bu harfleri... Bazı yenilikler düşünülmesi, Latin harflerini kabul etmeli." anlamında bir öneri ortaya atar. Yahya Kemal, "Geçmişimiz Arapçadır, kopamayız." diye Latin harflerine karşı çıkar. Mustafa Kemal Paşanın en yakın arkadaşları İsmet İnönü bile bu konuda en azından tereddütlü ve çekimserdir. Mustafa Kemal Paşa O'nu ikna eder bu kez savunucusu olur.

Mustafa Kemal Paşa rastlantıların adamı değildir. Yol haritasını çok önceden çizen, stratejiyi ve zamanı geldiğinde uygulamasını bilen sabırlı bir devrimciydi. Halkçıydı. Halkının ağzını dilini ve tarihi köklerini iyi biliyordu. Daha 1906'da Bulgar Türkolog Monolof'a ilerde Harf Devrimi yapacağını söylemiştir. Devrimler ve de **Aydınlanma** bir bütünlük içinde oluşmalıydı. Mustafa Kemal Paşanın bunlar yeni düşünceleri değildi. 7/8 Temmuz 1919'da arkadaşı İbrahim Süreyya Yiğit ve Mazhar Müfit Kansu'ya yapacağı devrimleri not ettirirken 5. sırada "Latin hürufu kabul edilecek" diye yazdığında Mazhar Müfit'in adeta dili tutulur. Mustafa Kemal Paşa Dolmabahçe'de Falih Rıfki, Ahmet Cevdet ve Mehmet Emin ile Harf Devrimini konuşur. 1 Ağustos 1928'deki bu dörtlü buluşma kısa sürer. Sonraki günleri Falih Rıfki şöyle anlatır:

Mustafa Kemal Paşa sordu: "Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? "Bir 15 yıllık uzun bir de 5 yıllık kısa mühletli iki teklif var, dedim. Önceleri iki yazı bir arada öğretilecek, gazeteler yeni yazıyı yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de aşamalı kimi yöntemler düşünülmüştür.." Yüzüme baktı, "**Bu ya 3 ayda olur, ya hiç olmaz!**" dedi. Oldukça köktenci devrimci olan ben bile, yüzüne bakakalmıştım... "Çocuğum, gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığında bile herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir de harp, buhran gibi terslik oldu mu bizim yazı hemen terk olunverir..."

Tanzimat'la birlikte Arap harflerinin yanı sıra okul programlarının da değişmesi gereği ileri sürülmüşse de organize etkin bir sonuç oluşamamıştır. Keramet harfte değil eğitimin niteliğindedir denmiş, harfler değişirse bin yıllık kültürümüzü yeni baştan yazmak gerekir. Kuran dili ayrı öbür dil ayrı mı olur, bir dili beceremeyene iki dil mi öğreteceksiniz! İslam arasında birleşme nişanesi olan bu harfleri değiştirmeye kalkışmak işimize gelmez." diye karşıtlıklar görülüyor.

Latin harfleri Batıya öykünme ya da taklitçilik değil, Aydınlanma için gerçekçiliktir..

Gelelim matbaya.. Gutenberg matbayı ilk bulan değil, Latin harfleri ile ilk kitap baskısı yapandır. 1455'te 42 satırlık bir İncil basmıştır. Sayfa kalıbı 42 satırlıktı. Bu baskı işini Çinler çok önceleri bulmuştu ama ses işaretlerinin "çoklu şekilli " olmasından zorluk doğduğu için baskı işinden vazgeçmişlerdir. Çin'de altı bine varan yazı karakteriyle okuyan çok olsa da, yazan azdır. Demek ki seslerin simgesi olan harflerin şekillerin çoğalması, okuma yazmada, basımda, Aydınlanmada zorluk ve tıkanma yaratıyor. Bu bakımdan en az sayıda harfle oluşmuş yeni Türk Alfabesi ayrı bir gurur kaynağımızdır.

1927'de Meclis Başkan Yardımcısı Hasan Bey, Latin harflerinin kabul edilmesinin uygun olacağını belirterek hükümetin bu konudaki tavrını dolaylı da olsa açıklar. İsmet Paşa da tavrını değiştirmiş yazı devriminin düşünüldüğünü söylemiştir. Ocak 1928'de çark dönmeye başlar. Başbakan İsmet Paşa ve Adalet Bakanı Mahmut Esat yaptıkları konuşmalarla Latin harflerinin gerekliliğini savunurlar. Bir komisyon kurulur ve çalışmaya başlar. Mustafa Kemal Paşanın beklediği iklim oluşmuştur. Türkiye devletinin dini, "Din'i İslamdır"

hükmü anayasadan kaldırılarak laikliğin ilk adımının atılmasından da geri kalmaz. Bu arada hutbe Türkçeleştirilir ve İstanbul'da okunur. Uluslararası rakamların resmen kabulü yasaladır. En yaşlı üye bile oyunun bu yönde olduğunu açıklar. Meclis'te bu kez, Latin harflerinin kabulünde ne sakınca olduğunun hükümetten açıklanması istenir. Kültür Bakanı Mustafa Necati Bey çalışmaların yürüdüğünü yakında Meclis'e sunulacağını açıklar. Yabancı gözlemciler bu oluşumlara şaşarlar. Bu Devrimin zor olacağını, Latin harflerinin kabulünün T.C. için iyi olduğunu ancak halk katında bunun 15 yıl süre alabileceği bilgisini ülkelerine ulaştırırlar. 10 Haziran 1928 günü 3 Milletvekili, 3 Kültür Bakanlığı görevlisi ve 3 dil uzmanından oluşan 9 kişilik kurul, adı kimi kez değiştirilerek "Dil heyeti Dil Encümeni Dil Komisyonu" çalışmalarına başlar. 20 dolayında Latin harfli alfabe incelenir. "Hakimiyeti Milliye"de (Ulus gazetesi) düşüncelerini açıklarlar:

"Biz bocalasak da, gelecek kuşaklar için yararlı olacaktır." derler. Türkçe kelimeler için harfler seçilir. Q'ya gerek olmadığı K harfinin bunu karşıladığı kabul edilir. Bu arada kimi aceleciler kendi buldukları harfleri halka tanıtmaya geçmişlerdir bile... Kimi yazarlar 29, kimileri de 35 harf üzerine açıklamalar örnek yazılar yazarlar. Milliyet gazetesinde "EQMEQ UCUZLAJACAK" haberi yayınlanır. Bir başıbozukluk oluşur, bir karmaşa vardır. Ama düğmeye basılması işi bir yetkeye (otoriteye), yine Mustafa Kemal Paşa'ya kalmıştır. Komisyon halkı uyarır çalışmaların sürdüğünü bildirir. 12 Temmuz 1928 günü beklenen sonuç, Türk Alfabesi adı altında 29 harf açıklanır. Mustafa Kemal Paşa'nın 20 yıldır beklediği amaç gerçekleşmiştir.

"EQMEQ UCUZLAJACAK
"Xehir emaneti unur-u
iktisadyije müirijeti eqmegi
ucuzlatacak cezi çareleri
tahari ile mexgul olmaktadır.
İktisad müdiri Qemal Onor Bey
bunun için lazım gelen
mütehassyslarla görüxmekqte
oldugunu söjlemix ve xunları
ilave etmixdir..."

Ve Türk Halkı için Aydınlanma Çalışmalarının Olumlu Sonucu:

Artık uygulamaya geçilecektir. Falih Rifki Atay tasarımı Mustafa Kemal Paşa'ya sunar. İmzalanacaktır. Ama Kazım Özalp Q harfi olmadan kendi adını nasıl yazacağını sorar. O sesin K harfiyle karşılandığı belirtilir. Mustafa Kemal Paşa da "Bir harften ne olacak, imzala. Onu sonra düşünürüz." der. (Burada Q harfine gerek olmadığı katkısını Falih Rifki sağlar)

Mustafa Kemal Paşa, 26 Ağustos 1928'de yayınladığı bildiri "Büyük Taarruz sonrası Türk harfleriyle cehalete karşı açtığımız mücadelenin millet için daha yüksek ve geniş mutluluk getireceğini muhakkak görüyorum." der. **Yazı devrimi** konusunda ilk konuşmasını 9/10 Ağustos 1928 gecesi Sarayburnu'nda Gülhane parkında vermiştir. Ağır ve inleyen şark musikini dinledikten sonra orada bulunanlardan bir kâğıt istemiş, kendisine verilen küçük bir defter sayfasını kopararak notlar yazıp Falih Rifki'ya vermiş, kulağına; "Bunlara bir göz at, birazdan okutacağım" der. Sonra halktan Türkçe okuyan var mı diye sorarak oraya gelen kişiye bunu okumasını ister. Ancak okuyamaz. Mustafa Kemal Paşa, "Türkçe kendi yazını okuyamadın, çünkü bilmiyorsun. Şimdi bunu bir arkadaşım okusun.." diyerek Falih Rifki'ya kâğıtları uzatır ve Gülhane Nutku'nun yazıldığı notları okuduğunda halk coşmuş ve alkışlamıştır. TBMM 1 Kasım 1928'de toplandığında

Mustafa Kemal Paşa açış konuşmasında konuya girer:

“Büyük Türk Milleti, cehaletten, az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan bir vasıta ile sıyrılabılır. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe, Latin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde, yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıkları güneş gibi meydana çıkmıştır.” der.

3 Kasım 1928’den uygulanmak üzere 1353 sayılı 11 maddelik “Türk Harfleri Yasası” Meclis’in tüm üyeleri tarafından kabul edilir. Bu arada bu uygulamaları maddi yönden destekleyici 2 yasa daha kabul edilir. Artık bundan sonra bütün topluma sindirmek işi kalıyordu...

Mustafa Kemal Paşa, *“En kıymetli inkılap harf devrimidir.”* der. Bu çalışmalarda düğmeye basıp işin başına geçmiş, komisyonlar ve halk arasındaki çalışmalar sürmüş, çıkan kargaşa ve tereddütler yine kendince giderilmiştir. 10 Ağustos 1928’den başlayarak, çeşitli illere gidip bizzat yazı öğreticiliği yapmış; milletvekillerine kurslar açtırıp devamlarını sağlamak için sınav yapılacağını belirtmiş, öğrenenleri hemen bölgelerine gönderip halka öğretmenlik yapmaları, keza valilerin, kaymakamların aynı görevi yapmaları sağlanmıştır. Kendisi Sinop’tan dönerken on yıl sonra uğradığı Sivas’ta karatahtanın başına geçip halka öğretmenlik yapmıştır. Cahil bir kasap bu derste 10 dakika içinde adını yazmayı öğrenmiştir. Öte yandan çeşitli yemek listeleri rehberler vb. yeni Türk harfiyle basılır. Muhtar mühürleri, devlet dairelerindeki işlemler yeni harflerle basılır. Halk kısa sürede okuma yazma öğrenmekten mutlu olur. Bunu gören protestocu profesörler de övgüye başlarlar.

İsmet Paşa’nın “Malatya Konuşması” Mustafa Necati’nin “Mehmet Onbaşı Hikayesi” ve daha birçok yazarın öykü ve şiirleri, gazeteler “Yeni Türk Harfleri” ile basılır. Baskı sayısı (tiraj) sorunu mali yönden desteklenir.

Osman Zeki Bey’in bestelediği “Harfler Marşı” okullara dağıtılır. **Yazı devrimi**, bilenlerin bilmeyenlere öğretmesi sloganıyla Millet Mekteplerinde ve okullarda okuma yazma öğrenilmesi, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, dilimizin özleştirilmesi, kitaplıklar basın yayın kitap, dünya klasikleri, öğretimin birleştirilmesi, laik okullar, sekiz yıllık kesintisiz eğitimle bir bütünlük içinde **Cumhuriyet Aydınlanmacılığına** yürünür.

Yararlanılan Kaynaklar :

- 1- Yazı Devrimi -TDK yayını
- 2- Yazı Kitabı -Carl Faulmann
- 3- Harf Devrimi - Koç Grubu yayını
- 4- Özdemir İnce. Harf Devrimi Konusunda Zırvalar, 15.11.12